

อัศจรรย์แห่งนิพพาน*

MIRACLE OF NIRVANA

พระมหาไชยา ถาวรสัทโท (แสนอุบล)¹ และ สมเดช นามเกต²

Phramaha Chaia Thavarasatto (Saenubon)¹ and Somdet Namket²

¹⁻²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻²Mahachulalongkomrajavidyalaya, Thailand, Thailand

Corresponding author E-mail: p.chaiyasaenubil@gmail.com

แปลจากหนังสือ: อัศจรรย์แห่งนิพพาน

ผู้แต่ง: พระธรรมโกศาจารย์

(หลวงพ่อกุฑมัทธสาร)

ปีที่พิมพ์: 2556

สำนักพิมพ์: อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง

จำนวนหน้า: 241 หน้า

ISBN: 9789742473488

บทนำ

หนังสือเรื่อง “อัศจรรย์แห่งนิพพาน” ที่ผู้เขียนสนใจและนำมาวิจารณ์ต่อไปนี้เป็นบันทึกพระธรรมเทศนาของพุทธทาสภิกขุซึ่งแสดงแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชนผู้สนใจทั่วไป ณ สวนโมกขพลาราม รวมทั้งสิ้น 23 ตอน เนื้อหาของคำเทศนาถูกตีพิมพ์เป็นหนังสือหลายครั้ง และหลายสำนักพิมพ์ แต่ฉบับที่ผู้เขียนนำมาวิจารณ์นั้นเป็นของสำนักพิมพ์อมรินทร์และเป็น

* Received 19 July 2023; Revised 21 July 2023; Accepted 31 August 2023

การพิมพ์ครั้งที่ 4 เมื่อปี พ.ศ.2556 โดยเป็นการนำหนังสือ 2 เล่มของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ “นิพพานและนิพพานที่นี้เดียวนี้” มารวมไว้ในเล่มเดียวกัน เนื้อหาได้รับการอธิบายอย่างลึกซึ้งและชัดเจนโดยมีความแตกต่างจากคำอธิบายและการตีความหมายที่ผู้รู้ท่านอื่นนำเสนอซึ่งเป็นการแปลความหมายแบบขยายความ (อรรถาธิบาย) เท่านั้น ขณะที่เนื้อหาของหนังสือ “อัครจริยแห่งนิพพาน” ที่พุทธทาสภิกขุแนะนำเสนอนั้น เริ่มทำความเข้าใจความหมายตั้งแต่คำจำกัดความตามรากศัพท์ แล้วจึงขยายออกไปสู่ความหมายที่ใช้โดยทั่วไปในสังคม หลังจากนั้นจึงทำการสร้างความเข้าใจตามหลักวิชาการ แล้วจึงสร้างความเข้าใจตามบริบทของวาทกรรมดังที่มีกล่าวในพระไตรปิฎก

โดยเจตนาของผู้รจนาท่านพุทธทาส ท่านมีเจตนาที่จะเผยแผ่หลักธรรม ในเรื่องของนิพพาน ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา หากชาวพุทธไม่รู้จักแล้วก็เท่ากับไม่ใช่พุทธแท้ จุดหมายของผู้รจนา 1) เพื่อให้ชาวพุทธรู้เรื่องของนิพพาน ที่ถูกต้อง ชัดเจน และยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ซึ่งท่านได้อธิบายอย่างชัดเจนตั้งแต่เรื่องของความหมายของนิพพาน ความเชื่อของชาวพุทธที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับนิพพาน สิ่งที่มากระตุ้นไม่ให้เราพบกับนิพพาน ระดับของนิพพานตั้งแต่ขั้นน้อยๆ จนเป็นนิพพานที่สมบูรณ์ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ที่สนใจศึกษามีความรู้ที่ถูกต้องชัดเจน 2) เพื่อให้ชาวพุทธหันมาปฏิบัติธรรม เพื่อจะได้พ้นจากความทุกข์ ได้พบนิพพาน แม้ว่าจะเป็นนิพพานเพียงชั่วคราวก็ยังดีกว่าไม่เกิดนิพพานเลย ท่านได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “มนุษย์เราจะเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะประกอบอยู่ด้วยธรรมะ มิฉะนั้น จะต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ มนุษย์ที่ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ก็ต้องประกอบอยู่ด้วยอธรรม เป็นธรรมดาและต้องเป็นอมมนุษย์ในร่างของมนุษย์ด้วย โลกนี้จะเป็นอย่างไร” ผู้อ่านได้ตีความในข้อความนี้ว่า นอกจากท่านจะให้ชาวพุทธทุกคนทราบเรื่องนิพพานแล้ว ท่านยังมุ่งหวังให้ชาวพุทธได้หันมาปฏิบัติธรรม เพื่อให้เป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์มีคุณธรรม ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคมโลกเมื่อทุกคนประกอบแต่คุณงามความดีไม่เบียดเบียนกันอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สันติภาพโลกก็เกิดขึ้น และเมื่อปฏิบัติธรรมจนเป็นอาจิม จิตย่อมโน้มเข้าหาซึ่งนิพพานโดยสมบูรณ์ไม่ช้าก็เร็ว

เมื่อศึกษาเนื้อหาหนังสืออัครจริยแห่งนิพพานแล้ว ผู้อ่านมีความเห็นว่าท่านพุทธทาสภิกขุ มีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนทั่วไปได้มีการปฏิบัติธรรม ด้วยต้องปฏิบัติตามปณิธานทั้ง 3 ข้อ คือ (1) ให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจศาสนาของตน (2) ให้ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และ (3) ให้ช่วยกันถอนตัวจากวัตถุนิยม เพื่อฝึกจิตให้ปล่อยวางกับการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ มิให้ยึดติดกับวัตถุนิยมที่ฟุ้งเฟ้อยหรรษา โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนทั่วไปทุกคนขึ้นทุกเชื้อ

ชาติ ทุกศาสนาได้เข้ามาปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม และเพื่อให้คนมีคุณภาพจะได้พัฒนาสังคมให้เจริญต่อไป

เนื้อเรื่องหนังสืออัครรย์แห่งนิพพาน

หนังสืออัครรย์แห่งนิพพานเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาให้แก่ประชาชนทั่วไปได้อ่านได้เข้าใจในหลักธรรมโดยเฉพาะคำว่า “นิพพาน” ภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่อ่านเข้าใจง่ายและน่าติดตามมีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งแบ่งออกเป็นตอนๆ รวมทั้งสิ้น 23 ตอน ดังมีรายละเอียดโดยย่อในแต่ละตอนดังนี้

ตอนที่ 1 นิพพาน จุดหมายปลายทางของชีวิต กล่าวถึงความหมาย ลักษณะของนิพพาน และแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงนิพพาน

ตอนที่ 2 ความน่าอัศจรรย์บางประการของนิพพาน ได้กล่าว โนม่น้าว และชักจูงผู้อ่านให้คล้อยตามโดยอ้างเหตุและผลที่ได้รับ

ตอนที่ 3 ชีวิตกับนิพพาน กล่าวถึงเรื่องของจิตการเกิดดับของจิต กิเลสที่ห่อหุ้มจิต และผลบุญและกรรมที่จะตามไปชาติหน้า

ตอนที่ 4 รุ่งอรุณของนิพพาน กล่าวถึงสัมมาทิฐิ-มิจฉาทิฐิ ในแต่ละขั้น พร้อมทั้งการเกิดขึ้นของอวิชชา

ตอนที่ 5 พุทธบริษัทรู้เรื่องนิพพานไม่สมบูรณ์ ได้กล่าวถึง หัวใจของพุทธศาสนาได้แนะนำให้ชาวพุทธทุกคนรู้จักนิพพาน จึงจะถือว่าเป็นพุทธบริษัทที่สมบูรณ์

ตอนที่ 6 การรู้จักนิพพานเพียงว่าถึงยาก จะถึงต่อตายแล้ว ได้กล่าวถึง ความเข้าใจผิดของชาวพุทธเกี่ยวกับเรื่องนิพพาน

ตอนที่ 7 บ้างว่านิพพานสูญเปล่าไม่มีอะไร ได้กล่าวชักจูงโนมน้าวชาวพุทธให้เห็นบุญคุณของนิพพานอย่าเป็นคนเนรคุณต่อนิพพาน

ตอนที่ 8 ต้องเข้าใจภาษาคน-ภาษาธรรมจะเข้าใจนิพพานง่ายขึ้น ได้กล่าวถึงภาษาคน-ภาษาธรรมที่ยังเข้าใจความหมายไม่ตรงกันพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

ตอนที่ 9 ต้องศึกษาเรื่องชาติ - ความเกิดทั้งเข้าใจภาษาคน-ภาษาธรรม ได้กล่าวถึง การให้ความหมายความเข้าใจ ของคำว่า “ชาติ” ทั้งภาษาคน - ภาษาธรรม

ตอนที่ 10 ความหมายของ “นิพพาน” ของพุทธเจ้าว่าด้วยการให้ความหมายของนิพพานในพระไตรปิฎกและการเกิดวิมุตตนิพพาน

ตอนที่ 11 คุณค่าของนิพพานมีอยู่แก่ชีวิตประจำวัน กล่าวถึงการเกิดนิพพานน้อยๆในชีวิตคน

ตอนที่ 12 นิพพานอันสมบูรณ์อบรมให้มีขึ้นได้ทีละเล็กละน้อย กล่าวถึงการเชื่อมโยงนิพพานน้อยๆ จนเป็นนิพพานที่สมบูรณ์เป็นจิตประภัสสร

ตอนที่ 13 แนวปฏิบัติให้ปรากฏนิพพานทีละเล็กละน้อย ได้กล่าวถึงการแนะนำให้ปฏิบัติธรรมเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกิเลสขึ้นหรือลดละกิเลสลงจนเป็นนิสัย

ตอนที่ 14 จะรู้จักนิพพานต้องปฏิบัติจนรู้สึกในใจเอง กล่าวถึงความเป็นอิสรภาพทางจิตใจที่ปราศจากกิเลส

ตอนที่ 15 จิตที่ถึงนิพพานมีอิสรภาพสูงสุด ได้กล่าวเปรียบเทียบและเชื่อมต่อกับความเป็นอิสรภาพทางจิตใจจนเกิดความเป็นอิสรภาพสูงสุดก็คือ นิพพาน

ตอนที่ 16 ศึกษาให้รู้จักความหมายของนิพพานโดยภาษา กล่าวถึงนิพพานของความหมายคนในอินเดีย

ตอนที่ 17 ประวัติของการใช้คำ “นิพพาน” กล่าวถึงการใช้นิพพานของคนตั้งแต่สมัยพุทธเจ้า พร้อมยกตัวอย่างโวหารประกอบ

ตอนที่ 18 วิธีรู้จักนิพพานต้องฝึกจิต รู้ฤทธิ์ของกิเลส ได้กล่าวให้เห็นถึงกิเลสที่เกิดขึ้นกับคนเราและความร้อนรนของจิตใจเมื่อกิเลสเผา แล้วทุกคนจะเข้าใจคำว่านิพพานเมื่อกิเลสมันดับลง

ตอนที่ 19 เมื่อจิตว่างจากกิเลสจะพบนิพพาน กล่าวถึงนิพพานที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติโดยบังเอิญ เกิดจากสิ่งมาช่วยในปัจจุบัน

ตอนที่ 20 รู้จักนิพพานทีละเล็กละน้อยกันเกิด ได้กล่าวชักชวนให้คนรีบทำนิพพานให้เกิดขึ้นโดยเร็ว อย่าไปหลงผิดหรือเผลอและเตือนระวังไม่ให้ใครมาหลอกเกี่ยวกับเรื่องนิพพาน

ตอนที่ 21 จิตเข้าถึงนิพพานได้ต้องละอุปาทาน กล่าวถึงความหมาย อุปาทาน ที่เป็นภาษาคนที่เข้าใจง่ายคือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ความรู้สึกหรือสัญญา

ตอนที่ 22 ต้องควบคุมรู้ทันผัสสะและเวทนาเพื่อไม่เกิดอุปาทาน ได้กล่าวถึง สิ่งที่มากระทบทาง หู ตา ลิ้น กาย ใจ ซึ่งทำให้เกิดอุปาทาน

ตอนที่ 23 ระวังทำให้อุปาทานลดลงจะถึงนิพพานโดยลำดับ ได้กล่าวชักชวน แนะนำให้ทำนิพพานให้เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวันเพื่อลดกิเลส และลดอุปาทาน โดยการปฏิบัติธรรม

บทวิจารณ์

ท่านพุทธทาสได้อธิบายความหมายของ นิพพาน อย่างเด่นชัดถึงวิธีการตีความที่สอดคล้องตามบริบทแห่งคำสอนของพระพุทธองค์ในพระไตรปิฎกโดยอาศัยหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ การตีความตามแนวของ เซนต์ ออกัสทีน (Saint Augustine) เป็นการตีความตามพยานด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Literal) เมื่อพิจารณาตามเนื้อเรื่องของหนังสืออัครจริยแห่งนิพพาน ตั้งแต่ตอนที่ 1-23 จะมีคำหลักอยู่คือ นิพพาน ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายไว้หลายอย่างพอสรุปได้ดังนี้

นิพพาน คือ ความดับสนิท แห่งความร่ำร้อนเผาผลาญ เสียบแทงยอกตำ และผูกพันร้อยรัดอันมีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ นิพพานเป็นธรรมเครื่องดับกิเลส และความทุกข์ทั้งหลาย นิพพาน ไม่เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกิเลสและความทุกข์แต่เป็นแดนที่ดับสนิทของกิเลสและกองทุกข์ทั้งหลาย นิพพาน มิได้มีความหมายเป็นของชาวบ้านชาวเมืองหรือชาวโลกหรือของพระผู้เป็นเจ้าที่เต็มไปด้วยความสุขที่ไผ่ผืนกันและเป็นอยู่อย่างนิรันดร์ นิพพานมิใช่มีความหมายเป็นการหลุดรอดของตัวตนจากโลกนี้ไปสู่โลกเช่นนั้นหรือภาวะแห่งมีตัวตนเช่นนั้น ท่านได้จำแนกประเภทของนิพพานเป็น 2 ประเภท คือ นิพพานชั่วคราว และนิพพานสมบูรณ์ ท่านจำแนกโดยอาศัยภาวะจิตที่ว่างจากกิเลส ซึ่งเป็นช่วงเวลา นิพพานชั่วคราว บุคคลทั่วไปทำได้และสมควรทำทุกวันเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ส่วนนิพพานสมบูรณ์เป็นขั้นสูงสุดของนิพพานที่พ้นทุกข์ไม่มีกิเลส ดับกิเลสได้โดยสิ้นเชิงซึ่งก็จะพบกับพระอริยะเจ้า พระพุทธเจ้า “นิพพาน” ในความหมายของพระพุทธเจ้า แปลว่า เย็น เพราะไม่มีของร้อนคือกิเลส ซึ่งมีความหมายเดียวกันจึงสรุปได้ว่า นิพพานเป็นของเย็นสนิทของชีวิตซึ่งเคยเป็นของร้อนมาก่อนนั่นเอง คัมภีร์พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะกล่าวถึงนิพพาน 2 ประเภท คือ 1) สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุยังมีอุปาทิเหลือยังเกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์ กล่าวคือดับกิเลสแต่ยังมีเบญจขันธ์เหลือ 2) อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุที่ไม่มีอุปาทิเหลือหรือนิพพานที่ไม่เกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์ กล่าวคือดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่อีก นิพพานคือการดับกิเลสและกองทุกข์เป็นโลกุตระธรรมมี 2 ประการ คือ 1) สอุปาทิเสสนิพพาน ดับกิเลสมีเบญจขันธ์เหลือ 2) อนุปาทิ

เสสนิพพาน ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ เมื่อรวมความทั้ง 2 ท่านแล้วจะเห็นว่าการตีความมีนัยเดียวกันนั่นคือ การดับกิเลสทั้งสิ้น เป็นภาวะที่หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสยังใช้การตีความตามหลักอุปมาน (Analogical) การตีความตามหลักอุปมานนี้ เป็นการตีความโดยหาความจริงหลัก จากความจริงย่อย ตามหลักความน่าจะเป็นเท่านั้น ซึ่งไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้แน่นอนว่าจะสามารถปฏิบัติได้จริงตามพระสูตรที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวอ้างถึงในหนังสือเล่มนี้คือ การทำนิพพานน้อยๆ ให้เกิดขึ้นในแต่ละวัน เวลาเพื่อให้เกิดนิพพานคั่นสิ่งที่เป็นกิเลสมาเผาจนจิตใจเป็นคราวๆ ไป เมื่อฝึกปฏิบัติจิตอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญก็จะทำให้จิตปราศจากกิเลส และเป็นนิพพานสมบูรณ์ในที่สุด ซึ่งท่านได้ใช้ถ้อยคำที่โน้มน้าวจิตใจผู้อ่านให้มีแรงบันดาลใจที่จะทำสิ่งที่ว่ายากและไกลตัวเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและสามารถไปให้ถึงจุดหมายปลายทางได้ในที่สุด เพื่อให้ทุกคนได้มาฝึกปฏิบัติทางจิตอย่างต่อเนื่องทุกวัน ในการนำเสนอเรื่องราวของหนังสือเล่มนี้ท่านพุทธทาสได้นำเสนอเป็นตอนๆ ซึ่งในแต่ละตอนจะเรียงลำดับความสัมพันธ์กันในความหมายตลอดจนความยากง่ายในการอธิบาย เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายและน่าสนใจติดตามอ่าน โดยท่านได้สอดแทรกนิทานคติสอนใจ (parable) โดยคำนึงถึงเหตุผลและตรรกศาสตร์ตามหลักการตีความอุปมานิทัศน์ (Allegorical) ที่มี “แนวเทียบ” คำสอนทางจริยธรรม ซึ่งในเล่มนี้ท่านพุทธทาสได้ยกอุทาหรณ์มาสอนในตอนที่ 2 และตอนที่ 12 ดังนี้ว่า “นิพพานเป็นจุดหมายปลายทางของทุกคนความดึงดูดเข้าหาสถานะแห่งพระนิพพานหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สัญชาตญาณของความเป็นอิสระย่อมมีอยู่เสมอ แต่ถูกอำนาจแทรกแซงบางอย่างเช่น ผลของกรรม เป็นต้น คอยเหนี่ยวให้ออกนอกทางอยู่เสมอเหมือนกัน เพราะตนเป็นผู้ตบอด ไม่รู้จักทำความปลอดภัยแก่ตัวเองหรือการเดินทางของตน ซึ่งท่านเปรียบไว้ว่า

กายเปรียบเหมือนลำเรือ ใจเปรียบเหมือนนายเรือ

สังสารวัฏฏ์เปรียบกับทะเลหลวง โลกนั้นโลกนี้เปรียบเหมือนท่าเรือสำหรับการค้าขาย

ผลบุญหรือผลบาปในชาติหนึ่งๆ ในโลกหนึ่งๆ คือการค้าขาย

และท่านพุทธทาสได้ยกนิทานเปรียบเทียบในหนังสือตอนที่ 12 ความหมายของนิพพานว่า บอกไม่ได้ว่าเป็นอะไร เหมือนกับปลาไม่รู้เรื่องบก เมื่อคุยกับเต่าที่นำเอาเรื่องบนบกมาเล่าให้ฟัง ก็ถามเต่าว่าเหมือนกับสิ่งนั้นหรือสิ่งนี้หรือ ตามที่ตนเองเคยรู้จักเท่าที่มีอยู่แต่ในน้ำก็ได้รับคำตอบจากเต่าล้วนแต่เป็นคำปฏิเสธทั้งนั้น นี่ก็เพราะบกไม่มีอะไรเหมือนกับในน้ำนั่นเอง เมื่อปฏิเสธสิ่งในน้ำทุกๆ สิ่งเสียแล้ว สิ่งที่ยังเหลือก็คือบกแต่ผู้ฟังจะรู้จักได้หรือไม่

เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ท่านได้ยกนิทานเปรียบเทียบในความหมายของคำว่า “นิพพาน” ซึ่งเปรียบกับอะไรไม่ได้

การอธิบายเรื่องของท่านในแต่ละตอนผู้อ่านจะได้ธรรมะมีแรงบันดาลใจในการที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าใจนิพพาน เพื่อสั่งสมบุญบารมีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ท่านได้ใช้หลักการตีความเพื่อกระตุ้นหรือเร้าใจให้บุคคลกระทำความดี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น นี่ ท่านพุทธทาสได้ตีความไว้ในหนังสือหลายตอน เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านได้เร่งมือมาทำความดี มาปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดนิพพานขึ้นให้ได้ ถึงแม้จะเป็นแค่นิพพานชั่วคราวก็ยังดีอย่างเช่น ในตอนที่ 2 ท่านได้กล่าวว่า “มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ ที่อ้างตัวเองว่า จะเป็นผู้สร้างสันติภาพนั้นอย่างน้อยควรจะมองเห็นว่า ถ้าจะเดินกันแต่ในแนวทางของโลกียะ คือตามวิสัยของโลกโดยลำพังแล้วเป็นอันไม่มีวันได้พบกับสันติภาพเลย เพราะวิสัยโลกนั้นมีกิเลสเป็นเครื่องหนุหลังโลกียะโดยเด็ดขาด อย่างน้อยที่สุดที่จะพบสันติภาพได้บ้างก็ต่อเมื่อโลกยอมเสียสละสันดานแห่งความเป็นโลกตนเองเสียบ้าง โดยยกตนขึ้นสู่ภูมิโลกุตระให้พอสมส่วนกัน จนในโลกนี้มีพระมีเจ้าขึ้นต่ำ มากพอที่จะประทับประคองโลก โดยไม่จำเป็นที่จะต้องถึงขั้นสูงดังพระอรหันต์ก็ได้” และท่านได้กล่าวอีกใน ตอนที่ 4 ว่า “การให้ทานหรือการบูชาอันเป็นสิ่งที่มีผล ทำแล้วก็เป็นอันทำไม่เสียหลาย ผู้ทำนั้นเองได้รับผลในโลกอื่นซึ่งนอกไปจากโลกที่ตนรู้จักนั้นยังมีอยู่อีก การเข้าใจว่ามีโลกแต่โลกเดียวเท่าที่ตนรู้จักนั้นเป็นความโง่เขลาอย่างยิ่ง บุคคลผู้มีความหมายในตัวเองเป็นพิเศษกว่าธรรมดาอันมีอยู่เช่น บิดา มารดา คนแก่ชรา เป็นต้น อันเป็นบุคคลประเภทที่ตนจะต้องมองดูและปฏิบัติต่อด้วยสายตาและการกระทำที่พิเศษเช่นกัน เป็นผู้ที่มีและเห็นชัดว่าปฏิบัติหรือทางปฏิบัติที่ทำให้เข้าใจในโลกทั้งปวงแจ่มชัดแล้ว ไม่ติดอยู่ในโลกไหน ๆ ข้ามขึ้นพ้นจากโลกทั้งปวงนั้นมีอยู่ และมีบุคคลที่ทำเช่นนั้นได้จริงแล้วสอนคนอื่นให้รู้ตามได้ด้วย ก็มีอยู่” และท่านได้กล่าวไว้ในตอนที่ 23 ว่า “เล็กว่านิพพานนี้เหลือวิสัย นิพพานไม่มีประโยชน์ นิพพานจืดชืด นิพพานต้องรอเข้าโรงหมั้นหมั้นแสนหน นี่เล็ก เอาเป็นนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ก็จะ เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงมีพระนิพพานได้จริง มีพุทธศาสนาจริงคือมีนิพพาน เป็นพุทธบริษัทจริง คือรู้เรื่องนิพพาน

จากประวัติของท่านพุทธทาสในประเด็นรจนา ท่านเป็นผู้ที่สนใจไฝหาธรรมะตลอดเวลาไม่เฉพาะพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยานแต่ครอบคลุมไปถึงพุทธศาสนาแบบมหายานและศาสนาอื่นๆ เช่น คริสต์ อิสลาม ฮินดู ลัทธิขงจื้อและจากความรอบรู้ที่กว้างขวางและลึกซึ้งนี้เองทำให้ท่านสามารถประยุกต์วิธีการสอน และปฏิบัติธรรมได้หลากหลายให้คนได้เลือก

ปฏิบัติให้สอดคล้องกับพื้นความรู้ และอุปนิสัยของตนโดยไม่จำกัดชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา ท่านเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนก็คือเพื่อน ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น และสิ่งสำคัญทุกศาสนามีหัวใจเดียวกันคือ ต้องการให้คนพ้นจากความทุกข์ ท่านพุทธทาสได้ตั้งปณิธานอันแรงกล้า เพื่อแสดงให้เห็นอุคมคติสูงสุดในชีวิตของท่านซึ่งได้บันทึกไว้ว่า “พุทธสสหา นิยาเทมิ สรีรยชีวิตลยจิห พุทธสสหาสมิ ทาโส ว พุทธ เม สามิกิสสโรติ พุทธทาโส ข้าพเจ้ามอบชีวิตและร่างกายนี้ถวายแด่พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุดังนี้ ข้าพเจ้าจึงชื่อว่า “พุทธทาส” ดังที่ท่านได้รจนาเรื่อง อัจจรรยแห่งนิพพานนี้เช่นกัน เพื่อให้ชาวพุทธทุกคนพ้นจากทุกข์ ได้พบกับความสุข และได้รับรู้หัวใจของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยเฉพาะคำว่า นิพพาน ที่ทุกคนเข้าใจผิดๆ มาช้านานท่านได้ให้ความหมายอย่างชัดเจนพร้อมเปรียบเทียบให้เห็นในความเป็นจริง และท่านได้ตีความ คำว่า นิพพาน ในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่สามัญชนทั่วไปยากนักที่จะอ่านได้เข้าใจ ท่านได้บรรยายชัดเจนจากประสบการณ์ในการปฏิบัติอย่างจริงจังของท่าน ดังนั้น การถ่ายทอดประสบการณ์สู่คนรุ่นใหม่ในยุคนี้ท่านถ่ายทอดออกมาด้วยจิตที่ผ่านกระบวนการดังกล่าวมาแล้ว พูดให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือ ท่านทำมาแล้ว รู้แล้ว เห็นแล้ว จึงมาบอกกล่าวให้ฟังให้ทำตามในสิ่งที่ท่านได้พบ ได้เห็น เพราะมันเป็นความสุขสุดยอดที่ทุกคนต้องการอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการตีความตามแนวอรรถปริวรรตยุคใหม่ความหมายสมบูรณ์อยู่ที่ผู้แต่ง (The Author) โดยเจตนาของผู้รจนาท่านพุทธทาสได้ตั้งปณิธานอย่างแน่วแน่ ในการเผยแพร่พุทธศาสนาเพื่อช่วยให้ชาวโลกได้พบสุขได้พ้นทุกข์ โดยการเผยแพร่หลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ หนังสือที่ท่านได้รจนาทุกๆ เล่มล้วนแต่เป็นหนังสือธรรมะสอนใจคน มีคติเตือนใจ และชักชวน เชิญชวนให้มาปฏิบัติธรรม ดังเช่นเรื่อง อัจจรรยแห่งนิพพาน ท่านมีเจตนาที่จะเผยแผ่หลักธรรมว่า นิพพานเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

ท่านพุทธทาสได้ใช้ศาสตร์แห่งการตีความเพื่อกระตุ้นหรือเร่งใจให้บุคคลกระทำความดี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เช่น คำว่า “ชาติ” ในตอนที่ 8 และ 9 ซึ่งท่านพุทธทาสได้กล่าวว่า คนที่จะเข้าใจนิพพานได้ง่ายต้องเข้าใจภาษาคน-ภาษาธรรม” คำว่า “ชาติ” ในภาษาธรรมตามทัศนะของท่านพุทธทาส หมายถึง “กระบวนการเกิดขึ้นทางจิตภาพ” จัดอยู่ในระดับภาษาที่ลึกซึ้งหรือระดับภาษาธรรม เพราะคำว่า “ชาติ” เป็นภาษาบาลีหรือมคธ ตรงกับความหมายในภาษาไทยว่า “การเกิด” แต่ถ้าใช้ในบริบทของสังคมไทยด้านภาษาศาสตร์ก็คือชาติไทย ถ้าใช้ในภาษาคนก็คือการคลอดจากท้องแม่ ตามทรรศนะของท่านพุทธทาส เมื่อคนรู้แต่ภาษาคนหรือภาษาที่มีวัตถุเป็นพื้นฐาน ซึ่งคนทั่วไปใช้อยู่ในชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนถึงเสียชีวิต แต่ถ้า

ไม่รู้ภาษาธรรม ก็จะไม่เข้าใจถึงภาษาศาสนาที่ลึกซึ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงวิธีการที่จะนำไปดับทุกข์ตนเอง หรือทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ ดังนั้น คนทั่วไปต้องเข้าใจทั้งภาษาคน-ภาษาธรรมทั้งสองอย่าง เพื่อนำมาปรับใช้ในคราวที่ตนเองมีทุกข์และทำประโยชน์แก่สังคมให้มากที่สุด

ท่านพุทธทาสได้ใช้ศาสตร์การตีความด้วยการนำเสนอแนวคิดใหม่ต่อสังคมด้วยเรียกชื่อของปฏิจจสมุปบาทว่า “อิทัปปัจจยตา” เพราะปฏิจจสมุปบาท เป็นความหมายแคบหมายเฉพาะเรื่องความทุกข์ของสิ่งมีชีวิต แต่ถ้าพูดว่า อิทัปปัจจยตา ความหมายกว้างเลย จะมีสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตอะไรก็ตาม ทุกสิ่งตกอยู่ใต้อำนาจของกฎที่ว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมีเรื่องความทุกข์ของสิ่งมีชีวิต ความข้อนี้ถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติแนวคิดที่ขัดแย้งกับแนวคิดบางอย่างที่มีอยู่เดิม โดยเฉพาะแนวคิดในตัวบริบทของปฏิจจสมุปบาทต่อคำว่า “ชาติ” ซึ่งหมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารหลังจากการตายไปแล้วจากภพนี้หลังจากมีท่านผู้รู้ได้อธิบายขยายความของคำว่าชาติไว้ ท่านพุทธทาสจึงได้อธิบายขยายความของคำว่า “ชาติ” คือ ไม่ใช่เป็นการเกิดในชาติหน้าภพหน้าหลังจากตายไปแล้ว แต่เป็นการเกิดขึ้นทางภาวะด้านจิตใจที่รับรู้อารมณ์จากภายนอกแล้วส่งผลให้เกิดความมีอยากเป็นขึ้นมา นั้นหมายถึง การเวียนว่ายตายเกิด คือ จิตเกิดขึ้น (อุปาทกขณะ) ตั้งอยู่ (ฐิตินะ) และดับไป (ภังคขณะ) ในขณะหนึ่งๆ เท่านั้น ซึ่งตรงกับหลักการสอนเรื่องอัสครรย์แห่งนิพพานว่าด้วย การทำนิพพานน้อยๆ ให้เกิดขึ้นทุกวัน โดยการฝึกจิตด้วยการปฏิบัติกำหนดการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปของขณะจิตทุกขณะ ซึ่งท่านได้ใช้ถ้อยคำที่โน้มน้าวจิตใจผู้อ่านให้มีแรงบันดาลใจที่จะทำสิ่งที่ยากและไกลตัว ให้เป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและอยู่กับตัวเองเพื่อให้คนที่เมินหันกลับมามอง คนที่มองหันกลับมาทำ คนที่ทำหันกลับมาลงมือปฏิบัติ และคนที่ลงมือปฏิบัติยอมได้ลืมนรสคือลู่ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระศาสนาเป็นนิพพานนั่นเอง

นอกจากนั้น ท่านพุทธทาสได้ปฏิวัติคำพูดของนักปราชญ์ทางศาสนาด้วยการกล่าวคำว่า “อิทัปปัจจยตา” คำเดิวนั้นเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ทั้งในส่วนปริยัติ ทั้งในส่วนปฏิบัติ ทั้งในส่วนปฏิเวธ ดังนั้น จึงขอรับรองให้ท่านทั้งหลายถือว่า “อิทัปปัจจยตา” เป็นหัวใจของพุทธศาสนา และได้กล่าวคำว่า “หัวใจของพระพุทธศาสนาในภาษาธรรมตามแบบของพระพุทธเจ้า นั้น คือ ความรู้ที่รู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราหรือของเรา ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “สพเพ ธมมา นาล อภินิเวสยา ” แปลว่า "สิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันบุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราของเรา" ซึ่งถือได้ว่าท่านได้ปฏิวัติแนวคิดของนักปราชญ์ทางศาสนาที่กล่าวไว้ว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” เป็นหลักคำสอนสำคัญเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา นั่นคือ "เว้นชั่ว

ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์" อย่างชัดเจน เพราะนักปราชญ์ทางศาสนาก็ยังสั่งสอนพุทธศาสนิกทั่วไปว่าโอวาทปาฏิโมกข์คือหัวใจพระพุทธศาสนา อันที่จริงพระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการที่เรียกกันว่า "หัวใจพระพุทธศาสนา" คือ "โอวาทปาฏิโมกข์" หลักที่ถือว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา แม้จะมีบางท่านบอกว่า "อริยสัจสี่" เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ท่านก็สรุปความลงความเห็นว่า ถ้าพูดว่าหัวใจพระพุทธศาสนา คือ "เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส" หัวใจที่ว่าเป็นหลักในเชิงปฏิบัติ เป็นเรื่องการดำเนินชีวิต

ตามพระคัมภีร์ของผู้วิจารณ์ก็มีความเชื่อมั่นในหลักการเดิมว่าโอวาทปาฏิโมกข์คือหัวใจพระพุทธศาสนา เพราะคำว่า การเว้นชั่วนั้น กินความหมายกว้างไปถึงหลักธรรมในศาสนาอื่นๆ ด้วย ทั้งยังเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานของชาวพุทธซึ่งเรียกว่า "ศีล" คือ (1) เป็นหลักประกันชีวิต (2) เป็นหลักประกันทรัพย์สิน (3) เป็นหลักกันครอบครัว (4) เป็นหลักประกันสังคม (5) เป็นหลักประกันสุขภาพ การทำความดีให้ถึงพร้อมคือ การพัฒนาจิต ซึ่งเรียกว่าการเจริญจิตภาวนา คือ สมาธินั่นเอง ส่วนการทำจิตให้ผ่องใสคือความสว่าง โปร่งโล่ง ความเย็นใจซึ่งเกิดขึ้นจากการแทงตลอดด้วยปัญญาอันยิ่งนั่นเอง รวมความแล้วคือ ศีล สมาธิ ปัญญาในพระพุทธศาสนา

อันที่จริง ท่านพุทธทาส ก็มีได้มีแนวคิดที่เป็นนักปฏิบัติปฏิวัตินิยมทีเดียว คือ ไม่มีแนวคิดเป็นลักษณะที่ขัดแย้งกับแนวคิดบางอย่างที่มีอยู่เดิมอันเป็นบริบททางพระสูตร โดยเฉพาะแนวคิดในตัวบท ท่านก็ยังอิงหลักฐานเดิมตามพระสูตร ดังเช่นพระพุทธองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับแนวความคิดของศาสนาพราหมณ์ที่สอนเรื่องอาตมัน (อัตตา) แต่ทรงเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่มีเนื้อหาสาระตรงกันข้าม เปลี่ยนแนวคิดเปลี่ยนด้านเนื้อหา เช่น ทรงแสดงหลักคำสอนใหม่เรื่อง "อนัตตา" เพื่อหักล้างและปฏิเสธแนวคิดเรื่อง "อัตตา" ที่เป็นแนวคิดความเชื่อของคนในยุคนั้นอย่างสิ้นเชิง เพราะคำว่า "อนัตตา" นั่นคือ มันไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย มันมีอะไรเหมือนกัน อย่างที่เรารู้สึกอยู่นี้ แต่ว่าทุกสิ่งที่มีอยู่ นั้น ไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า ร่างกายก็ไม่ใช่ตัวตน จิตใจก็ไม่ใช่ตัวตน เพราะไม่เห็นว่ามีอัตตาหรือตัวตนในสิ่งต่างๆ สิ่งหรือเห็นว่าเป็นสิ่งนั้นๆ หรือส่วนนั้นเป็นอัตตาตัวตนก็หาไม่ สิ่งที่น่าจะเห็นว่าตัวตนที่สุดก็คือสิ่งที่ เป็นมายา เป็นสิ่งที่เกิดอยู่เอง ไม่ต้องมีอะไรปรุงแต่ง เพราะหลักอนัตตาของพระพุทธศาสนาที่ไม่มีตัวตน มีแต่ธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนขึ้นมาท่ามกลางความยึดถือ (อัตตาทิฏฐิ) ในศาสนาพราหมณ์ที่สอนหลักอัตตา/อาตมัน อันสืบเนื่องมาจากพรหมหรือพรหมมัน เมื่อมีพรหม ก็มีอาตมัน (อัตตา) เมื่อมีแต่ธรรมก็เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนหรือไม่มีอาตมัน

ตามทรรศนะนี้ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า อนัตตา เป็นภาษาธรรมเพราะชาวบ้านทั่วไปไม่เข้าใจไม่รู้ทั่วถึงอรรถของคำว่าอนัตตาอย่างแท้จริง จึงยังมีการยึดโยงอยู่กับภาพอัตตาวามีตัวตนอยู่ในเชิงรูปธรรมมากกว่า เพราะภาพอัตตาที่ยึดถือไว้ เมื่อมีการยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู ของกู ก็จะถูกปิดกั้นปิดบังความจริงไม่เกิดการเปลี่ยนก็ทำให้เกิดความคับแคบ ผูกมัด ร้อยเรียง บิบบิ้น อัดอัด ก่อความรู้สึกรับท้อทั้ง ขุ่นมัว เศร้าหมอง กดดันให้ดิ้นรนหาไฟหาแสวงหาความสุขที่ขาดหายไป ถ้าศึกษาแล้วปฏิบัติตามจนเข้าใจอรรถของอนัตตาอย่างถ่องแท้แล้วการยึดถือและภาพอัตตาก็จะหมดไป เห็นตามความจริงว่าไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน มีการหมุนเวียนเปลี่ยนไป ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรที่เป็นของเราอย่างแท้จริงเป็นเพียงมายาภาพที่หลอกให้หลงติด เมื่อตัวรู้เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็จะทำให้ซาโตริ สว่างโล่ง ปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระ มีสุขเกษมศานต์ ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหา

ท่านพุทธทาสสอนว่า การที่จะเข้าถึงความตายก่อนตายได้ต้องศึกษาและปฏิบัติตามหลัก อิทัปปัจจยตา คือ ปฏิจจสมุปบาท จนรู้แจ้งในความจริงว่า สิ่งทั้งหลายต่างอิงอาศัยกันเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมีได้ ไม่มีอะไรที่เป็นได้ มีได้ด้วยตัวมันเอง จึงไม่ควรยึดว่าเป็นตัวตน เพราะในสถานะที่เป็นจริงนั้น ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าตัวตน สิ่งทั้งหลายล้วนว่างจากการมีตัวตน ไม่มี “ตัวกู” “ของกู” ผู้ที่พิจารณาเห็นและเข้าถึงสถานะเช่นนี้ จะเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหวในความตาย มองความตายว่าเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลง มองสรรพสิ่งว่ามันเป็นเช่นนั้น ชีวิตและความตายก็เป็นเช่นนั้น (ตถตา)

คำว่า “ตายก่อนตาย” นี้ ท่านพุทธทาสได้เริ่มใช้มาตั้งแต่เมื่อไรนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน การตายก่อนตาย จึงมีความหมาย 2 อย่าง คือ (1) การตายจากความดีหรือความชั่ว และ (2) การพิจารณาเห็นความตายว่าเป็นสิ่งธรรมดาของชีวิตและตัวเราหรือใครๆ ก็ตามไม่สามารถจะได้รับการยกเว้นจากความตายไปได้ การพิจารณาเช่นนี้เป็นการเจริญมรณสติ ผู้ที่เจริญมรณสติถึงที่สุดแล้ว จะเป็นผู้ที่ไม่วิตกกังวลหรือหวาดกลัวต่อความตาย ในทางจิตใจสามารถอยู่เหนือความตาย หรือเปรียบเสมือนว่าได้ตายในทางจิตวิญญาณไปก่อนแล้ว ก่อนที่ความตายจริงๆ ของชีวิตจะมาถึงตายตายอยู่ตลอดเวลา นั่นคือการเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง ตายคือไม่มีตัวกู ของกู เรียกว่าจิตไม่ได้ยึดถืออะไรอยู่เรียกว่าจิตว่าง ต้องว่างตามแบบของพระพุทธเจ้า หรือตามแบบของพระพุทธศาสนาที่มีหลักว่า “เธอจงมีสติมองเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อเถิด; เห็นโลกทั้งหมดโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อเถิดนี้ จิตไม่ไปมั่นหมายอะไรมั่นก็ว่างจากความมั่นหมายจากความมีความได้ความเป็นด้วยความเป็นด้วยความเป็นอย่างนี้เรียกว่าเป็นอยู่ด้วยจิต

ว่างคือสูญญตา เพราะเราต้องเห็นสิ่งนั้นตามที่เป็นจริงว่าเป็นไปตามธรรมชาติเช่นนั้นเอง ไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาด้วยการปฏิบัติให้เห็นเป็นอารมณ์สักว่าเป็นอารมณ์เท่านั้นหนอ ปฏิบัติให้เห็นรูปนาม ลมหายใจเป็นรูป และจิตที่กำหนดเป็นลมหายใจเป็นนาม ดูให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้นเท่านั้น ปฏิบัติให้เห็นการเกิดดับ ปฏิบัติให้เห็นอนิจจังคือความเปลี่ยนแปลงของความไม่เที่ยงของสังขตธรรม ปฏิบัติให้เห็นทุกขัง ปฏิบัติให้เห็นอนัตตา ปฏิบัติจนเห็นผลเกิดขึ้นความจางคลายลงแห่งความยึดมั่นถือมั่น ปฏิบัติจนเห็นผลเกิดขึ้นความดับความยึดมั่นถือมั่น ปฏิบัติจนเห็นผลเกิดขึ้นว่าไม่มีอะไรเหลือ ไม่มีการยึดมั่นถือมั่น และปฏิบัติจนเห็นผลเกิดขึ้นโดยไม่ว่าจะมองไปที่เหตุหรือมองไปที่ผลก็เห็นที่ความว่างคือสูญญตาจากการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ จนสามารถทำให้เข้าใจรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อัมมัญญิตตา อัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตา สูญญตา และตถตา ตามลำดับ จนทำให้ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งใดๆ มาปรุงแต่งจิตได้อีกต่อไป คือไม่ยอมให้สิ่งใดๆ คืออวิชชา ตัณหา อุปาทานซึ่งเป็นกิเลส มาสัมพันธ์ปรุงแต่ง ปิดบัง ครอบงำ เฝารน ทิ่มแทงที่จะทำให้เกิดทุกข์นั้นคือ “อตัมมยตา”

จากการศึกษาแนวคิดของท่านพุทธทาส ผู้วิจารณ์จึงได้ข้อสรุปกระบวนการบรรลุเข้าสู่อตัมมยตาที่เห็นธรรมะ 9 ตา ดังนี้ (1) อนิจจัง เพราะว่า เรื่อนั้นเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง (2) ทุกขัง เพราะต้องอยู่กับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (3) อนัตตา เพราะเปลี่ยนแปลงและทนอยู่ไม่ได้ (4) อัมมัญญิตตา คือ มันตั้งอยู่ตามธรรมดาของธรรมชาติ เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาก็เป็น การตั้งอยู่ตามธรรมดา (5) อัมมนิยามตา คือ ตั้งอยู่ตามกฎของธรรมชาติหรือธรรมดา (6) อิทัปปัจจยตา คือ การเป็นไปตามอำนาจของเหตุและผลตามกฎของธรรมชาติ คือมันเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ (7) สูญญตา คือ ความเห็นชัดเจนว่า มันว่างจากตัวตน ว่างจากสสารแห่งตัวตน (8) ตถตา คือ ความเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้น โดยประจักษ์แก่ใจ (9) อตัมมยตา คือ ไม่มีอะไรปรุงแต่งจิตได้ อยู่เหนือความเป็นบวกเป็นลบ ไม่มีตัวตน ว่างจากตัวตน ว่างจากสสารแก่นสารทั้งปวง เพราะรู้แจ้งเห็นจริงจึงทำให้อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งเป็นตัวกิเลส ไม่สามารถทำให้จิตปรุงแต่งได้ ไม่ว่าสิ่งใดๆ เข้ามากระทบก็เป็นสักแต่ว่าเท่านั้น

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดขึ้นของธรรมะ 9 ตา ของท่านพุทธทาสนี้ ตามทรรศนะของผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าท่านได้แรงงูใจมาจากคำสอนของนักปรัชญาชาวกรีกชื่อ “เฮราคลิตุส” ที่สอนว่าทุกอย่างไหล คือทุกอย่างมีกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง เขามองเห็นว่าทุกอย่างมันไหลก็คือเห็นอนิจจานั้นเอง เพราะถ้าเห็นมันไหลก็จะรู้สึกว่ามันเปลี่ยนแปลงก็ไหลไปตลอดเวลาไม่คงที่ในทุกขณะ ถ้าเราเห็นความไหลของทุกสิ่งก็จะเห็นความ

เป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง เช่น สุขก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง ทุกข์ก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง ก็เลยไม่มีอะไรต่างกันระหว่างทุกข์กับสุข มันจึงเป็นเช่นนั้นเอง

จุดเด่น ประเด็นที่ถือว่าเป็นจุดเด่นที่น่าสนใจมากที่สุดของหนังสือเล่มนี้คือ การเขียนชื่อเรื่องซึ่งใช้ว่า อัจฉรย์แห่งนิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่มุ่งหวังให้ทุกคนหลุดพ้นและเข้าถึงนิพพานในที่สุด แต่ในคนยุคปัจจุบันนี้ได้มองคำว่า นิพพานเป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัว และจะใช้คำนี้ได้เฉพาะกับพระอรหันต์ หรือพระพุทธเจ้าเท่านั้น ปุถุชนธรรมดาไม่สามารถไปถึงหรือเข้าใกล้นิพพานได้ ในฐานะผู้วิจารณ์หนังสือขอโน้มกราบสักการะท่านพุทธทาสภิกขุ โดยขอนำข้อเด่นในหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาวิจารณ์ ด้วยความเคารพพียง ซึ่งจะขอแยกให้เห็นเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ประเด็นของการตั้งชื่อเรื่อง ในหนังสือ “อัจฉรย์แห่งนิพพาน” ที่ผู้ออกมาให้ผู้อ่านได้ทิ้ง หยุคชะงักหันกลับมาดู แล้วก็เปิดพลิกอ่าน ดังที่ผู้อ่านได้ประสบมา ท่านพุทธทาสได้ชื่อออกมาจากหัวใจของท่านที่เต็มไปด้วยความเชียวชวน ให้ชาวพุทธได้มาดูเถิด สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่ามากที่จะหาอะไรเปรียบได้ ผู้อ่านตีความในชื่อเรื่องที่ท่านได้รจนาว่า ท่านต้องการให้ชาวพุทธทุกคนได้มาหยุดดู และปฏิบัติตามดังปณิธานที่ท่านได้ตั้งไว้ โดยแท้จริงเป็นการตั้งชื่อเรื่องที่สุดยอดความอัจฉริยะ ซึ่งความเป็นจริงก็เป็นเช่นนั้นจริงๆ เมื่อชื่อเรื่องโดนใจผู้อ่านแล้วก็จะทำให้เขาหยิบขึ้นมาดู มาอ่าน และทำให้เขาได้รับประโยชน์ไม่มากนัก ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารที่มีคุณค่ามากที่สุด

ประเด็นที่สอง ท่านพุทธทาสภิกขุได้ฉีกแนวการเผยแพร่ธรรมะจากการใช้เนื้อหาหรือข้อความที่นิยมใช้กันทั่วไป โดยเลือกใช้เนื้อหาหรือแก่นของคำสอนที่คนทั้งหลายคิดไม่ถึงคือ คำว่า “อัจฉรย์แห่งนิพพาน” มาเป็น “ต้นเรื่อง” ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และดำเนินเรื่องให้ผู้อ่านเข้าใจโดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย น่าติดตามอ่านพร้อมยกตัวอย่างอ้างอิงเหตุผลในแต่ละประเด็นอย่างชัดเจนมองเห็นได้ในคนยุคปัจจุบัน ซึ่งท่านได้ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในฐานะที่ท่านได้อ่านและศึกษาจากคัมภีร์ ในพระไตรปิฎก จนรอบรู้และสามารถปฏิบัติตามที่ท่านได้อ่านและศึกษาจนสามารถเขียนในเรื่องที่ยากซึ่งปุถุชนทั่วไปไม่เข้าใจ เข้าใจได้ยาก และยังเข้าใจผิดๆ มาใช้ภาษาถ่ายทอดความรู้ออกมาให้เป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายโดยไม่ผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ และปุถุชนทั่วไปสามารถปฏิบัติตามได้ ท่านสมกับเป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ได้รับการยกย่องจากองค์กรยูเนสโกแท้

ประเด็นที่สาม ท่านพุทธทาสภิกขุได้ใช้ศาสตร์แห่งการตีความแบบผสมผสานได้อย่างถูกต้องกลมกลืนและลงตัว ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาตามแนวของ เซนต์ ออกัสทีน (Saint Augustine) เป็นการตีความตามพยานด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การตีความตามหลักอุปมาน (Analogical) เป็นการตีความโดยหาความจริงหลัก จากความจริงย่อยตามหลักความน่าจะเป็น และท่านยังได้ใช้หลักการตีความเพื่อกระตุ้นหรือเร้าใจให้บุคคลกระทำความดี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (Topological, Etiological, Moral) ท่านใช้สำนวนการนำเสนอเนื้อเรื่องอย่างน่าติดตาม และโน้มน้าวใจผู้อ่านให้หันมาปฏิบัติธรรม คือการฝึกจิตใจให้ลดละกิเลสทั้งปวงโดยเริ่มปฏิบัติทีละน้อย ทุกวัน และสม่ำเสมอให้ได้นิพพานน้อยๆ ก่อนเพื่อหวังผลนิพพานใหญ่ในภายภาคหน้าซึ่งก็เป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ดีกว่าไม่ได้ทำอะไรเลย ถือว่าเป็นกลยุทธ์ของการถ่ายทอดความรู้สู่คนยุคใหม่ที่ทันสมัย และได้ผสมกับคำปณิธานของท่านที่จะเผยแผ่หลักธรรมให้ชาวโลกได้รู้จักหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง และไม่ได้ผิดเพี้ยนจากหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้วย

ดังนั้น หลักการที่พุทธทาสภิกขุได้นำเสนอหลักธรรมจากการตีความนั้น เป็นแนวทางที่ผู้เขียนบทวิจารณ์นี้สนับสนุนและถือเป็นข้อเด่นในการเขียนหนังสือเล่มนี้ เนื่องจากการรับรู้สิ่งของเดียวกันแม้จะใช้ภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือชนิดเดียวกันเท่านั้นที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันได้ แม้จะมีการออกเสียงหรือเขียนแตกต่างกัน ย่อมมีความเข้าใจอย่างเดียวกัน หากคนนั้นอยู่ในสภาพปกติของคนทั่วไป ยิ่งกว่านั้น หากมนุษย์รู้จักใช้วิธีการถอดความหมายหรือแปลอย่างถูกต้อง แม้จะใช้ภาษาที่แตกต่างกันไปเนื่องจากสภาพแวดล้อมตลอดจนเชื้อชาติหรือชนชาติที่ต่างกัน แต่ระบบความคิดเพื่อที่จะเข้าใจและความเข้าใจในสิ่งต่างๆ โดยทั่วไปของมนุษย์แล้วย่อมเหมือนกัน เนื่องจากว่ามนุษย์ต้องมีการสื่อสารผ่านประสาทสัมผัส ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมตามความเข้าใจของตนเอง โดยการสร้างภาพลักษณ์ของสิ่งที่ตนเองได้ประสบนั้นให้ชัดเจนเท่าที่สามารถทำได้เสียก่อน แล้วจึงกำหนดความทรงจำที่มีต่อสิ่งหนึ่งที่ได้ประสบมาในมโนภาพได้ โดยการใช้อย่างที่เขารู้ความหมาย และสามารถถ่ายทอดหรือเก็บไว้ซึ่งมโนภาพออกมาเป็นภาษาหนึ่งภาษาใดก็ได้ตามหลักไวยากรณ์ของภาษานั้นๆ หากว่าเขาได้รู้ถึงความหมายของข้อความนั้นอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่เขายกสื่อออกมาแล้ว ซึ่งไม่ต่างกับเรื่องของนิพพานนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุได้ชื่อว่าเป็นพระภิกษุไทยรูปหนึ่งที่ชาวโลกยอมรับในความความสามารถ ปณิธานไหวพริบ ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ในพระพุทธศาสนา เป็นพระผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบที่ชาวไทยทุกคนรู้จักและให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง สิ่งนี้เองที่ทำให้

ท่านเป็นผู้ปรารถนาเรื่องมีปัญญาในการเผยแผ่หลักธรรมให้ชาวโลกรับรู้ได้อย่างง่ายดายแม้สิ่งที่ว่ายากเกินความสามารถ ก็อธิบายให้เป็นสิ่งที่ง่ายและปฏิบัติตามได้โดยไม่ออกนอกพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

จุดด้อย ประเด็นที่ถือว่าเป็นจุดด้อยในหนังสือเล่มนี้แทบจะไม่มี เพราะจากการตีความของผู้แต่งอรรถรย์แห่งนิพพาน ได้ใช้กระบวนการหลักแห่งการตีความแบบผสมผสาน ถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างหาที่ติมิได้แต่อย่างไรก็ตามเพื่อให้การเรียนรู้ในระดับดุขภูมิจิตได้ครบถ้วนสมบูรณ์ในรายวิชานี้ ผู้วิจารณ์จึงขออนุญาตยกกระทู้ที่ได้ชื่อว่าปราชญ์ในพระพุทธศาสนา เขียนจุดด้อยในหนังสือเล่มนี้เท่าที่ได้พบเห็นตามสติกำลังปัญญาที่พึงมี ดังนี้

ส่วนที่น่าจะเพิ่มเติมในงานเขียนเล่มนี้คือ คำอธิบายในภาษาบาลีในทุกตอนอย่างละเอียด เช่น คำว่า อภัยกถ ในหน้า 42 ซึ่งท่านเพียงแต่กล่าวว่า “นิพพานนั้นเป็นสิ่งไม่มีเหตุเป็นสิ่งที่เหนือที่โลกไม่อาจแยกเป็นฝ่ายไหน จึงต้องกล่าวว่าเป็น อภัยกถ คือกล่าวไม่ได้ว่าเป็นอะไร” ถ้าผู้อ่านเป็นผู้ที่มีความรู้ในหลักพระพุทธศาสนาและอยู่ในแวดวงนี้ก็คงเข้าใจในข้อความนี้โดยไม่ต้องอธิบายเพิ่มเติมอีก แต่ถ้าเป็นผู้อ่านที่ไม่มีความรู้มาก่อนเลยหรือมีความรู้ในสาขาวิชาอื่นๆ ก็จะสามารถเข้าใจคำนี้ได้อย่างถ่องแท้ว่าคืออะไร จะทำให้การสื่อสารของผู้แต่งขาดความเชื่อมโยงในรูปประโยค ซึ่งผู้อ่านไม่เข้าใจความหมายทำให้การอ่านไม่ได้รรถรส และในหนังสือเล่มนี้จำเป็นที่ผู้อ่านต้องอ่านอย่างต่อเนื่องกันจากบทที่ 1-23 จึงจะเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้ในการนำเสนอเรื่องของนิพพาน หากผู้อ่านเลือกอ่านเฉพาะบทจะทำให้ไม่เข้าใจความหมายของคำศัพท์บางคำที่เป็นภาษาบาลี เพราะท่านจะเขียนแปลไว้ในบทต้นๆ แต่หากได้กล่าวซ้ำอีกครั้งในบทต่อไปท่านจะไม่เขียนอธิบายคำนั้นไว้อีก ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะทำความเข้าใจความหมายในคำนั้นๆ สำหรับบุคคลผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาก่อน เช่น คำว่า สอุปาทิเสสนิพพาน และ อนุปาทิเสสนิพพาน เป็นต้น ถ้าได้เพิ่มเติมในจุดนี้ก็จะทำให้หนังสือเล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีก

สรุป

อรรถรย์แห่งนิพพาน เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาให้ชาวพุทธได้รับรู้ในความเป็นจริงที่ถูกต้องโดยท่านได้ใช้ภาษาเขียนที่เข้าใจง่ายเหมาะกับทุกเพศทุกวัยสามารถอ่านศึกษาได้ ซึ่งท่านได้ใช้ศาสตร์การตีความ (Hermeneutics) แบบผสมผสานจากหลักคำสอนในพระไตรปิฎก เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย

โดยความหมายไม่เปลี่ยนแปลงจากหลักคำสอนของพระพุทธองค์ และท่านได้ยกเหตุการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบันเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจยิ่งขึ้น ชาวพุทธเราเข้าใจที่ผิดๆ อยู่มากในเรื่องของหลักธรรม โดยเฉพาะเรื่องของ “นิพพาน” นี้ โดยคิดว่าเป็นเรื่องที่อยู่ไกลตัว ไม่สามารถทำได้โดยปุถุชน คิดว่าเป็นเรื่องของพระอริยะเจ้า พระอรหันต์ ฯลฯ จึงพากันไม่ใส่ใจสนใจมาศึกษา มาปฏิบัติ แต่ด้วยปณิธานที่แน่วแน่ของท่านพุทธทาส ที่ท่านยอมพลีชีวิตให้กับพุทธศาสนาเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม ท่านได้ศึกษาค้นคว้าหลักธรรมในพระไตรปิฎก และได้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจนรู้วิธีในการถ่ายทอดที่เข้าใจง่ายให้กับชาวโลกได้เห็น ท่านได้เปิดเผยความจริงเหมือนหางายของที่คว่ำอยู่ให้ชาวพุทธได้หันกลับมาดู มาศึกษา มาปฏิบัติ และจักได้รับผลประโยชน์แน่นอน ซึ่งในเรื่องอรรถรย์แห่งนิพพานได้กล่าวเรียบเรียงไว้เป็นตอนๆ ใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย และยกโวหารเปรียบเทียบทุกๆ ตอน ท่านได้ชี้ชัดให้เห็นสภาพปัญหาลักษณะของกิเลสในยุคปัจจุบันตลอดจนผลที่เกิดจากการดับกิเลสลง ภาวะจิตใจที่สงบเป็นอย่างไร ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจหลักธรรมตามที่ท่านชี้แนะเป็นตอนๆ ของเนื้อเรื่องทำให้อ่านเกิดความเห็นคล้อยตามพร้อมทั้งได้กล่าวชักชวนพุทธบริษัทได้หันมาปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงนิพพาน และกล่าวเชิงตำหนิผู้ที่ไม่เห็นความสำคัญ ไม่สนใจมาศึกษาสักแต่ว่าเป็นชาวพุทธแต่มีตาที่มีมบอด (ตาใน)

การดำเนินของเนื้อเรื่องนั้น ท่านได้กล่าวตั้งแต่ความหมายของนิพพานที่เข้าใจง่ายๆ และความนำอรรถรย์ที่นิพพานไม่มีสิ่งใดเปรียบเทียบได้ แล้วท่านได้ชี้ให้เห็นสภาพปัญหาและคุณของนิพพานที่มีต่อชาวโลกทุกคนให้เห็นและเข้าใจ จากนั้นได้กล่าวถึงวิธีหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสำหรับปุถุชนทั่วไป โดยเริ่มจากสัมมาทิฐิในระดับต้นๆ จนถึงขั้นสูงสุดว่าเป็นอย่างไร แล้วท่านได้กล่าวสรุปผลในการปฏิบัติเพื่อให้ถึงนิพพาน ในส่วนตอนท้ายของเรื่องพร้อมทั้งเชิญชวนพุทธบริษัทได้มาศึกษานิพพานซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาและเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

จากการศึกษาเนื้อเรื่อง อรรถรย์แห่งนิพพาน ในลักษณะการตีความ (Hermeneutic) แล้วยอมรับว่าได้รับความรู้ความเข้าใจ และเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้แต่งหนังสือมากยิ่งขึ้น นับได้ว่าเป็นยอดอรรถรย์บุคคลผู้หนึ่ง ท่านใช้หลักของศาสตร์แห่งการตีความแบบผสมผสานทำให้อ่านเข้าใจง่ายและคล้อยตามอย่างเป็นเหตุและผล

ประเด็นของการตั้งชื่อเรื่อง ในหนังสือ “อรรถรย์แห่งนิพพาน” ที่สื่อออกมาให้อ่านได้ทั้ง หยุดะงักหันกลับมาดู แล้วก็เปิดพลิกอ่าน ดังที่ผู้อ่านได้ประสบมา ท่านพุทธทาสได้สื่อออกมาจากหัวใจของท่านที่เต็มไปด้วยความเชิญชวน ให้ชาวพุทธได้มาดูเถิด สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต

เป็นสิ่งที่มีความยากที่จะหาอะไรเปรียบได้เลย ผู้อ่านตีความในชื่อเรื่องที่ท่านได้รายงานว่า ท่านต้องการให้ชาวพุทธทุกคนได้มาหยุดดู และปฏิบัติตามดังปณิธานที่ท่านได้ตั้งไว้โดยแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ). (2556). อัจฉรย์แห่งนิพพาน.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.